

РУСИЗМИ И СЛАВЈАНИЗМИ У ЊЕГОШЕВОМ »ЛАЖНОМ ЦАРУ ШЋЕПАНУ МАЛОМ«

БОГДАН Л. ДАВИЋ

Филозофски факултет, Сарајево

UDK 808.61/62:808.2

Прегледни рад

Његош је припадао књижевном покрету предромантизма, али у његовоме књижевном изразу примјетни су и наноси псеудокласицизма. У нашој књижевности дјеловао је управо у завршној етапи формирања сх. књижевног језика. Својим пјесничким угледом и снагом свога дара Његош је постао један од стубова модернога књижевног језика српскохрватског. Да бисмо добили јаснију премоћу о удјелу великога пјесника у стварању нашега књижевног језика, пожељно је да анализирамо лексички састав свих његових обимнијих дјела. Овдје ћемо се такнути само једнога слоја Његошеве пјесничке лексике у посљедњем његовом спјеву.

»Лажни цар Шћепан Мали« по својој ауторској замисли, по жанру веома је налик на »Горски вијенац«. Оба ова дјела су епски спјевови дати у форми драмских призора са знатним удјелом лирских пасажа. Лексика спјева »Лажни цар Шћепан Мали« састоји се углавном из четири различита слоја: 1) основни слој — домаће ријечи словенског поријекла, 2) слој европеизама, 3) слој оријентализама, 4) слој русизама и славјанизама.

Овај посљедњи слој смјештавамо овдје у један те исти претинац, јер је методолошки врло тешко размеђити славјанизме од русизама у нашем језику, а посебно у Његошевом пјесничком изразу. Као пјесник и уопште као интелектуалац Његош се формирао као аутодидакт. На њега можемо дословно примјенити стих 86, јављеније друго из овога спјева, који гласи: »Самоук сам, ако штогод знадем«. У Његошеву лектуру спадале су наше јуначке пјесме, затим различне црквене књиге и оне на руском језику. Отуда је и сасвим разумљиво што у своме писаном изразу Његош нимало није зазирао од русизама и славјанизама — ни у поезији, ни у прози ни у својој преписци.*

* Да бисмо то боље схватили, подсјетићемо да су стари Црногорци схватили Русију као моћну царевину, јединовјерну и јединоплемену. На страницама овога спјева аутор истиче да нас са Русима веже »веза двојеструка« (стих 21, IV дјеловија). На једноме другом мјесту аутор каже овако:

»Да су Руси наша родна браћа;

Нејма силе у свијет никакве

Која би нас могла разбраствити.« (стих 663—65, IV дјелств.).

Кад је Његош дорастао до књиге, као читалац и као стваралац, Срби су већ били усвојили *руску* варијанту црквенословенског језика. Ово је врло важно да се истакне, јер је црквенословенски језик већ столећима био нека врста општесловенског — словенска латина. У овоме Његошевом спјеву нема онако нападамо много русизама и славјанизама као, на примјер, у »*Лучи микрокозма*«, али их има прилично.

Овдје мислимо прије свега на лексичке позајмице, али видјемо да има и гласовних, творбених, обличких, синтактичких и фразеолошких позајмица у Његошеву пјесничком језику — из руског и црквенословенског језика. Пошто је цио овај рад посвећен лексичким русизмима и славјанизмима, указаћемо — макар узгред — на оне остале. Гласовни би били сљедећи у овоме спјеву: *вражда*, *величество*, *вселенски*, *жертва*, *књаз*, *граф*, *надежда*, *нужда*, *освештен*, *општи*, *опрашћати*, *славјански*, *Славјани*, *собратски*, *сокровиште*, *христјанин*, *преосвјаштенство* и др. Творбени русизми и славјанизми у овоме спјеву јесу: *азијатски*, *дволичије*, *дозволенје*, *историческо*, *открито*, *раздавателъ*, *спасеније*, итд. Обличке позајмице (морфолошке) биле би сљедеће: *господи* (*voc.*), *рат* (*fem.*), *бранимо* (*part. praes.*), *ками* (*nom. sg.*), *љубеће* (*срце*), *дрхтећа* (*рука*), *падши* (*јунаци*), *погишши* (*nom. pl.*), *светијејши* (*оче*), и др. Семантичких позајмица из руског и црквенословенског језика има у овоме спјеву замашан број: *брегови* (*морски*), *вјеран* (*сигуран*), *враг* (*непријатељ*), *глава* (*шеф*), *дивити се* (*чудити се*), *плачан* (*жалостан*, *јадан*), *поколење* (*племе*), *закон* (*вјера*), *иначе* (*другачије*), *искати* (*тражити*), *јавно* (*очито*), *лик* (*слика*), *Нијемац* (*странац* *уопште*, *Европљанин*), *обратити* (*уперити* *поглед*), *просити* (*молити*), *превратити* (*преврнути*), *преносити* (*подносити*), *питати* (*хранити*), *непокретан* (*непоколебљив*), *погинути* (*пропасти*, *ишчезнути*), *распитати* (*истражити*, *испитати*), *сврпити* (*учинити*), *страна* (*земља*), *столица* (*престоница*), *само* (*тек*), *слово* (*ријеч*), *старински* (*кољеновић*), *трудан* (*тежак*), *унијети* (*однијети*), *хитрина* (*лукавство*), *худо* (*лоше*) и др. Синтактичке позајмице из руског и црквенословенског језика биле би у овоме спјеву сљедеће: *вечером* (*увече*), *говећу* (*прометнути се*), *једни* *Црногорци* (*само* *Црногорци*), *мишом* (*у миша*), *не крив* (*није крив*), *не хоће* (*неће*), *по недостатку* (*немајући*), *свијећом* (*као свијећа*), *што је* (*да је*) и др. Фразеологизми руско-славјанскога поријекла били би сљедећи: *од имена* (*у име*), *противу стати* (*одупријети се*), *с потом кржавијем* (*на једвите јаде*), *од слова до слова* (*буквално*), *чрез ништавца* (*због ниткова*) и др.

Засебно ваља издвојити танак слој властитих именица као важну саставницу из фонда лексичких позајмица руско-црквенословенског поријекла. Овамо спадају неки библизми и нека руска имена, лична и географска: *Русија*, *Москва*, *Петербург*, *Петров Град*, *Петар III*, *Петар Велики*, *Екатерина Втора*, *Алексије Михаилович*, *Обресков*, *Сатана*, *Соломуни* (*sic!*), и др. Иако Његошу као пјеснику

нису били туђи ни русизми ни славјанизми, ипак се они распознају у ткиву његовога спјева. Осим гласовне обиљежености, коју смо већ поменули, ваља рећи да се овај слој пјесникове лексики издваја још творбено, морфолошки и синтактички. Прије свега, пада у очи замашан број сложеница. Илустрације ради навешћемо их: благородан, беспутица, благоденствије, бешчислен, благодат, бесудна (земља), безаконо (адв.), благослов, богоотпадник, богословија, великољепни (титул), вељедушан, великодушије, гостепримство, добродјетел, драгоценост, достопоштена (Мека), законодател, јединоплемени (народ), лажицар, лицемјерство, православна (браћа), правосудни (калиф), побједоносни, сверусинска (царица), самозванац, свемогући (Бог), сновиђеније, и др. Затим примјећујемо извјестан број партиципа, активних и пасивних — који су одавно изгубљени у нашем (народном) језику: *бранимо* (богом), *дрхтећа* (рука), *љубеће* (срце), *невидима* (рука), *падиши* (јунаци), *погипши* и др. Истиче се, такође, велик број глаголских именица — нарочито оних са завршетком на *-ије*: благоденствије, великодушије, дјејствије, дозволење, збитије/собитије, званије, знаменије, извјестије, јавленије, мученије, преданије, поњатије, покољеније (племе), посланије, проклетије, спасеније, страданије, сновиђеније, усрдије, и др. Још има једно уочљиво обиљежје овога слоја лексики код Његоша, то је добра заступљеност творбенога наставка *-тељ* у творбама *nomina agentis*: законодател, мучител, обладател, покорител, раздавател, служител, читател, и др.

Међу позајмицама из руског и црквенословенског језика превладавају именице, што се могло и очекивати, али има и других врста ријечи: именица, придјева, прилога итд. Навешћемо понеке од њих ради илустрације (за именице то би било сувишно). Ево глагола: гордити се, добити (извојевати), дивити се (чудити се), жртвовати, извијестити, закључавати (садржати), замарати (умрљати), искати (тражити), наказати (казнити), освештати, обручити (заручити), обратити (окренути), опрашћати, предсказати, противу стати, пребивати, предобити (освојити), преносити (подносити), појати, получити, руководити, свршити (учинити), сљедовати, саразити (покарати), увјжавати, утрудити се, чествовати (штовати), чувствовати и др. Придјевни су: агарјански, азијатски, благородан, безочан, бесудна (земља), великољепни, вселенски (васељенски), достопоштена, исторически, извјесно, јединоплемени, књажески, освештен, општи, православни, прочи (остали), правосудни, побједоносни, пријатан, подани (супстантивизирано), руски, раван, славјански, сверусинска, свемогући, могући, светијејши, собратски, свештен, ужасан, упли (глас), христјански, црквени, и др. Прилози су сљедећи: безаконо, нужно, особено, открито, трудно, торжественно, худо и др.

У смислу закључних формулација можемо издвојити сљедеће констатације о употреби русизама и славјанизама у пјесничком ткиву Његошева спјева:

1) У овоме спјеву употребљено је више од 200 ријечи наведенога поријекла. Узевши у обзир обим дјела, то није занемарљив број у лексици његовој.

2) Није могуће увијек прецизно раздијелити славјанизме од русизама, али је могуће утврдити несумњиве русизме и несумњиве славјанизме.

3) Његош је дјеловао у раздобљу ране афирмације нашега књижевног језика, па се још није могао одрећи русизама и славјанизама у оној мјери у којој је то прижељкивао Вук Караџић. Пјеснички текст овога спјева показује нам да то и није требало буквално схватити, јер су многи лексеми из овога претинца доцније ушли у наш књижевни језик.

4) Употреба позајмица из овога претинца увелико је помогла Његошу да окњижи свој пјеснички израз. То се нарочито види на плану творбе ријечи (нпр. гипкија творба сложеница).

СЛАВЈАНИЗМИ И РУСИЗМИ В »ЛЖЕЦАРЕ ШЕПАНЕ МАЛОМ« П. П. НЕГОША

Резюме

Славјанизми и русизми представљени во всех трёх главных произведениях П. П. Негоша. Это вполне закономерно если учесть литературный профиль и биографию великого поэта нашего языка. Негош принадлежал литературному направлению сербского предромантизма, но вместе с тем ему присущи и некоторые приёмы псевдоклассицизма. Нельзя забывать также, что Негош был терократическим правителем Черногории, то есть он заодно был главой церкви и главой своего крошечного государства. Кроме того, Негош читал книги на русском языке, среди прочих авторов даже Пушкина.

Автор следит за стилистической функцией славянизмов и русизмов в приведённом произведении великого поэта. Как правило, у сербских поэтов минувшего столетия трудно отграничить русизмы от славянизмов. Исследователь здесь наталкивается на непреодолимые препятствия методического характера.